

Budować mosty czy je burzyć? „MADAME” Antoniego Libery

Anna KRUSIEWICZ

Adresat: uczniowie liceum, technikum

Czas zajęć: np. 2×45 minut

Słowa kluczowe: np. bunt, postawy bohatera, realia PRL-u.

Wprowadzenie

„Madame” jest pierwszą powieścią Antoniego Libery – tłumacza, eseisty, literaturoznawcy od lat zajmującego się twórczością Samuela Becketta. Książka wygrała konkurs ogłoszony przez Wydawnictwo Znak, po czym stała się jednym z bestsellerów. W ciągu dziesięciu lat osiągnęła łączny nakład 90 tysięcy egzemplarzy i przetłóżona została na ponad 20 języków. Opowiada ona o młodości nad wiek inteligentnego ucznia do nauczycielki francuskiego. Wszystko dzieje się w prząsnych realiach Polski Ludowej. Mogłoby się wydawać, że pomysł jest nieco schematyczny, a w każdym razie grozi osunięciem się w banal. Nic takiego jednak się nie dzieje, a to za sprawą uczestniczących w tej historii postaci. Bohater zmagający się ze szkolną rzeczywistością, jego brak zgody na szarą codzienność – mogą być znakomitym punktem wyjścia do rozważań o roli (i potrzebie) buntu w procesie wkraczania w dorosłość (na podstawie: <http://culture.pl/pl/dzielo/antoni-libera-madame>).

Cel ogólny: omówienie postawy buntu w kontekście przeżyć bohatera powieści „Madame” i w odniesieniu do własnych przemyśleń uczniów.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- zna treść utworu i potrafi wykorzystać właściwe fragmenty
- określa w poznawanym utworze problematykę egzystencjalną
- poddaje refleksji postępowanie bohatera
- wskazuje czynniki oddziałujące na życie ludzkie
- wykorzystuje konteksty (np. historyczny) w interpretacji utworu
- odnosi sytuację, w której znalazł się bohater, do własnych przeżyć

Metody: praca z tekstem, gra dydaktyczna, dyskusja

Formy pracy: zbiorowa, grupowa

Pomoce dydaktyczne: Antoni Libera, „Madame”, Wydawnictwo Znak, Warszawa 1999 lub inne (przywołane poniżej cytaty pochodzą z wydania powieści „Madame” z 1999 roku), nagrania: Ray Charles „Hit the Road Jack”; Kombi „Pokolenie”, ewentualnie materiały plastyczne: markery, brystol, czarno-białe gazety, najlepiej sprzed lat, dostęp do Internetu (zasoby serwisu Google Arts & Culture, YouTube)

Przebieg zajęć

Wstęp do zajęć – piosenka zespołu Kombi „Pokolenie”. Jaka myśl dotycząca życia ludzkiego wyrażona

jest w tym utworze? Swobodne wypowiedzi uczniów. Możliwa interpretacja za pomocą symboli, rysunku, wykresu. Jak uczniowie wyobrażają sobie ludzkie dążenie do osiągnięcia szczęścia, spełnienia życiowych aspiracji? Czy kolejne pokolenia mają lepiej czy gorzej? Czego mogą się od siebie nauczyć? Jak potraktować słowa ostatniej zwrotki:

*Droga na sam szczyt,
A tam nie ma nic.
Tylko ślady po
Pokoleniach...*

- Nawiązanie do wcześniej przeczytanej lektury (tło historyczne, perspektywa piszącego, informacje o autorze). Ta część lekcji może być odrębną jednostką jako tzw. przygotowanie do pracy z lekturą (patrz: S. Bortnowski, *Jak zachęcić uczniów do czytania lektury?*, „Polski w praktyce” 2012 nr 4.)
- Jaka jest rola (symboliczna) kultury francuskiej w zestawieniu z szarzyzną PRL-u? Co jest przywoływane? (np. ubiór, perfumy, zszywacze, dywany, wykładziny, „wzór biurowego bóstwa”, Service Culturel)
- Dla kontrastu: zegarek marki Ruhla, wątpliwej jakości produkt NRD, o którym krążyły dowcipy typu:

*Pyta zegarmistrz klienta odbierającego swoją Ruhłę:
Jak Pan myśli, ile kamieni ma Pańska Ruhla?
Panie zegarmistrzu, przecież Ruhle są bezkamieniowe!
Myli się Pan, Ruhla ma dwa kamienie, jeden by ją na nim położyć, a drugi po to, by w nią uderzyć!*

Dowcip pozwoli uczniom lepiej zrozumieć reakcję bohatera na otrzymanie takiego zegarka jako nagrody.

Przydatne cytaty: s. 20-21 wydania z 1999 r. (podkreślenia A.K.)

- *Teksty dobrane są tendencyjnie. (...) Magia, nieczyste sity, konszachty z diabłem, oto czym kończy zawsze wszelki zarozumialec.*
- *Dlaczego tu w ogóle nie ma literatury ojczystej? Ostatecznie, jest to szkota polska.(...)*
- *(...) Twoja postawa jest typową postawą kosmopolityczną. Wiesz, co to jest kosmopolityzm?*
- *Obywatelstwo świata – odpowiedziem krótko.*
- *Nie – rzekł wicedyrektor. – Jest to bierny, a nawet pogardliwy stosunek do tradycji i kultury własnego narodu. Ty zapatrzony jesteś w Zachód, batwochwalczo przed nim klęczysz.*
- *W Zachód? – udałem zdziwienie. – Grecja, o ile mi wiadomo, zwłaszcza przed naszą erą...*
- *Jakoś dziwnym trafem nie ma w twoim scenariuszu Czechowa, Gogola, Tołstoja, a nie powiesz mi chyba, że dzieła tych mistrzów grane są tylko w Rosji... znaczy w Związku Radzieckim, chciałem powiedzieć.*

Materiał ilustracyjny:

- pochod pierwszomajowy w Warszawie, przed PKiN, fotografia z kolekcji Muzeum Historii Polski dostępna w serwisie Google Arts & Culture, https://www.google.com/culturalinstitute/beta/u/0/asset/poch%C3%B3d-pierwszomajowy-w-warszawie/7gFF_z4_hoTqrg?hl=pl
- Odczytanie fragmentu Rozdziału pierwszego „Dawniej to były czasy!”

- *To niemożliwe, myślałem, by szarość i przeciętność, które mnie otaczają (...)* „Wcieleni w nowe postaci!”, 1999, s. 11.
- Można ponownie sięgnąć do utworu „Pokolenie” zespołu Kombi lub innego zaproponowanego przez uczniów, który – w ich ocenie – wyraża właśnie taką postawę sprzeciwu wobec rzeczywistości.

Refleksja nad tekstem

Pytania pomocnicze:

- Co jest powodem takiego nastawienia bohatera? Dlaczego bohater tak reaguje na otaczającą go szkolną, miejską rzeczywistość? (Dorośli wciąż wspominają „dawne”, lepsze czasy; dotyczy to zarówno codziennych sytuacji, jak i wydarzeń historycznych. Już w pierwszym zdaniu bohater stwierdza, że urodził się za późno. Widać tu także perspektywę piszącego.)
- Jak bohater próbuje przeciwstawić się tej szarej rzeczywistości? (np. stworzenie zespołu „Modern Jazz Quartet” - incydent podczas Festiwalu Chórów; szkolny zespół teatralny i udział w Przeglądzie Scen Amatorskich i Szkolnych.)
- Dlaczego te formy działalności artystycznej nie dają bohaterowi satysfakcji? Przeciwnie czemu się buntuje? (chce się go wcisnąć w ramy, konwencje, zgodność z doktryną.)

Bunt jako forma wyrażania siebie

Jako punkt wyjścia – słowa bohatera będące wyrażeniem buntu: *I ode mnie zależy, co się tu będzie działo.*

- Zwrócenie uwagi uczniów na rolę, jaką odegrał w życiu bohatera utwór Raya Charlesa „Hit the Road Jack”. Jest tutaj symbolem Zachodu, wolności, także wolności słowa. Można odtworzyć oryginalne, czarno-białe nagranie z 1961 roku dostępne w serwisie: www.youtube.com/watch?v=Q8Tiz6INF7I Ciekawostka: utwór Raya Charles`a był czołówką Telewizyjnego Technikum Rolniczego (TTR) emitowanego w latach 1970-1990. Program prowadził Karol Hercman.

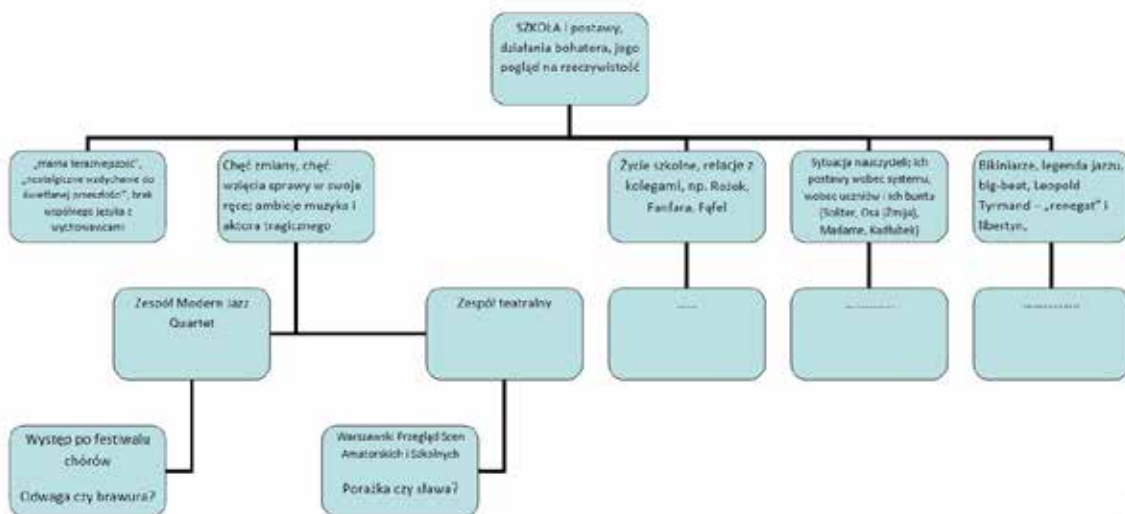
- Opracowanie losów bohatera w formie gry TIMELINE z wykorzystaniem np. czarno-białych ilustracji ze starych gazet. (TIMELINE – przygotowane karty z ilustracjami i ewentualnymi informacjami na temat wydarzeń z życia bohatera. Zadaniem uczniów jest ułożenie kart w porządku chronologicznym. Możliwa praca w grupach.)

Omówienie losów bohatera na tle sytuacji szkolnych

Szkoła – jako miejsce nauki (i wszelkiego udręczenia bohatera) aż po szkołę (tę samą), w której bohater odbywa praktyki nauczycielskie. Czy jest tu miejsce na bunt?

- Jak bohater widzi szkołę, jej otoczenie będąc uczniem? Jak widzi będąc już dorosłym – po maturze, na studiach? Co wpływa na jego obraz świata? Jak widać kształtującą się „dorosłość” w postrzeganiu otoczenia? Kiedy uświadamia sobie zmianę? (Symboliczne jest spotkanie i rozmowa z uczniem podczas praktyk; możemy określić ten moment jako wkroczenie w dorosłość, s. 382)
- Jak wyglądała szkoła w latach 50., 60.?

Uczniowie podają odpowiednie cytaty, skojarzenia, objaśnienia. Rozważania te można przedstawić graficznie (np. poniżej schemat uzupełniony częściowo propozycjami). Można zaproponować pracę w grupach, a później porównać spostrzeżenia poszczególnych zespołów.

Międzypokoleniowy most

Jak bohater widzi szkołę będąc już dorosłym – po maturze, na studiach? Co wpływa na jego obraz świata? (studia, nieszczęśliwa (?) miłość, praca, doświadczenia innych, sytuacja polityczna.)

Jak kształtuje się „dorosłość” w postrzeganiu otoczenia? Kiedy uświadamia sobie zmianę? (Symboliczne jest spotkanie i rozmowa z uczniem podczas praktyk; możemy określić ten moment jako wkroczenie

w dorosłość. Warto przytoczyć odpowiedni fragment rozdziału „Wtedy to były czasy!” s. 382-288).

W czym – jako kolejne pokolenie – jesteśmy podobni do ludzi z poprzedniego pokolenia? Czy więcej nas łączy czy dzieli? Co może być mostem łączącym pokolenia? Uczniowie mogą swoje spostrzeżenia wpisywać na wykonanym własnoręcznie rysunku mostu lub wykorzystać ilustrację; tutaj: warszawski Most Gdański wybudowany właśnie w latach 50. (źródło: Flickr, autor ETWaWa).

Refleksja na temat postawy bohatera.

- Czy rzeczywiście jego postawa to postawa buntownika? Czy z perspektywy można pozytywnie ocenić jego działania? Czy osiągnął swój cel? Jak jest postrzegany będąc w roli nauczyciela? Co było powodem „narodzin legendy”? Czy pozostał w zgodzie ze swoimi ideałami? Czy ostatnia zwrotka Pokolenia zespołu KOMBI jest właśnie o nim? Czy zatem warto się buntować?

- Zapisanie spostrzeżeń dotyczących bohatera – buntownika oraz bohatera – człowieka bez złudzeń.

Praca domowa

Zaproponuj inne POSTSCRIPTUM powieści. Jak mogłyby (powinny) potoczyć się losy bohatera?

Anna KRUSIEWICZ – nauczyciel konsultant ds. języka polskiego, historii i WOS – Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli Wydział w Płocku